

Гроші та кредит

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Гроші і кредит» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ЗВО СВО «Бакалавр», спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Гроші та кредит» є гроші, їх сутність, функції у ринковій економіці, грошовий обіг і грошові системи, сутність і роль кредиту, кредитна система, грошові та фінансово-кредитні відносини, пов'язанні з формуванням та використанням фондів грошових коштів, а також валютні відносини.

Вивчення теорії грошей і кредиту суспільства є базою до виявлення та пізнання закономірностей становлення грошової та кредитної системи України в умовах становлення ринкових відносин та виходу економіки із стану кризи.

Міждисциплінарні зв'язки:

Ця дисципліна органічно пов'язана з дисциплінами «Макроекономіка», «Мікроекономіка», «Економічна теорія», «Історія економічних вчень» та іншими і є основою для вивчення таких дисциплін, як «Фінанси підприємств», «Фінансовий менеджмент», «Маркетинг», «Грошово-кредитні системи», «Організація та планування кредиту».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Основною метою викладання дисципліни «Гроші і кредит» вивчення сукупності фінансових відносин як специфічної форми суспільних відносин, підсистеми економічного базису, а також отримання здобувачами вищої освіти базових знань з питань теорії та практики фінансових відносин суб'єктів господарювання.

1.2. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Гроші і кредит» є:

- з'ясування сутності фінансових ресурсів підприємств, методів і джерел їх формування, організації фінансової діяльності підприємств;
- набуття навичок здійснення розрахунків грошових надходжень, прибутку і його розподілу, впливу оподаткування та використання прибутку, визначення потреби в обігових коштах, джерел фінансування відтворення основних виробничих фондів;
- оволодіння методами оцінки фінансового стану, фінансового планування, санації підприємства.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані наступні елементи компетентності:

знання:

- сутність грошей і функції, які вони виконують в економіці;
- місце грошей в завершеній моделі кругообігу доходів, продуктів і ресурсів;
- види сучасних кредитних грошей і їхню характеристику;
- показники, якими вимірюється грошова маса;
- закони грошового обігу та специфіку їхнього прояву в сучасних умовах;
- основні принципи побудови сучасної валютної системи;
- основні складові грошових систем та основні види цих систем;
- типи і види інфляції;
- теорії грошей, інфляції і кредиту;
- види і методи грошових реформ;
- чинники, що визначають попит та пропозицію грошей;
- характеристику основних форм та видів кредиту;
- головні складові кредитної і банківської системи;
- активні та пасивні операції Центрального банку;
- методи грошово-кредитної політики Центрального банку;
- функції і форми Центрального банку;
- активні і пасивні операції комерційного банку;
- дію банківського і грошового мультиплікаторів;

- характеристику основних фінансових посередників на грошовому ринку;
- основні міжнародні валютно-кредитні організації, з якими співпрацює Україна.

вміння:

- оформляти розрахунково-платіжні документи; визначати показники фінансових результатів роботи підприємства;
- визначати суми платежів по податках і зборах визначати показники нормування оборотних засобів; складати фінансовий план діяльності підприємства;
- прогнозувати показники платоспроможності та проводити аналіз фінансового стану;
- здійснювати взаємовідносини з фінансовими органами, банками, партнерами по бізнесу, виробництву;
- визначати потреби у короткострокових кредитах та оцінювати кредитоспроможність позичальника;
- аналізувати показники фінансової стабільності;
- обґрунтовувати джерела фінансових ресурсів, форми і заходи оздоровлення фінансового стану підприємства тощо;

способи мислення:

- продуктивне й репродуктивне, аналітичне, творче й критичне, теоретичне й практичне;
- формування суджень – форми відображення об'єктивної дійсності, яка полягає у ствердженнях наявності або відсутності ознак, властивостей або відносин у сфері технологічних процесів;
- пропонування міркувань – низки пов'язаних суджень, спрямованих на те, щоб з'ясувати істинність якої-небудь думки у сфері технологічних процесів, доведення її або заперечення;
- створення умовиводів – виведення з одного або декількох суджень в області технологічних процесів;
- генерування понять – пізнання сутності предметів і явищ у межах системи технологій в їх істотних зв'язках та відносинах, узагальнення їх істотних ознак.

професійні, світоглядні і громадянські якості:

- вміння аналізувати, прогнозувати, передбачати ситуацію; впевненість у собі, у прийнятих рішеннях; чіткі особисті цілі (знає, чого хоче від своєї роботи); уміння підкорятися вимогам, нормам організації; ерудованість; прагнення до постійного особистісного зростання; енергійність;
- подавати результати виконаних самостійно або у складі колективу досліджень щодо актуальних проблем фінансового менеджменту у формі наукового звіту, статті, доповіді.
- здійснювати безперервне професійне самовдосконалення у сфері управління фінансовими ресурсами та оцінку стратегічного розвитку команди;
- здатність до подальшого навчання, яке значною мірою є автономним та самостійним;
- здатність використовувати знання, вміння та навички для теоретичного та практичного освоєння проблем, організовувати, реалізовувати, презентувати відповідні наукові дослідження;
- ґрунтовні знання класичного та сучасного наукового інструментарію дослідження соціально-економічних явищ та процесів у різних сферах діяльності;
- здатність організовувати та проводити дослідження, використовуючи сучасну методологію;
- здатність застосовувати одержані знання з різних предметних сфер спеціальності

для формулювання нових теоретичних трактувань і положень, практичних адресних рекомендацій і пропозицій;

- здатність виявляти та розуміти причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами та процесами, ідентифікувати та оцінювати фактори впливу;
- ґрунтовні знання особливостей, інструментарію, новітніх напрямків та здатність формувати ефективну сучасну технологічну систему підприємства.

морально-етичні цінності:

- людяність;
- толерантність;
- справедливість;
- самоповага та повага до інших;
- підпорядкованість вчинків вимогам моралі;
- об'єктивність критеріїв оцінки роботи; неупередженість;
- цілеспрямованість; заповзятість і реалізм;
- принциповість;
- сформувати уявлення про моральні цінності людини;
- здатність висловлювати своє судження про роль і значущість моральних цінностей у житті людини;
- формувати вміння аналізувати мотиви та вчинки людей, моделювати та розв'язувати ситуації, пов'язані з виконанням обов'язків у колективі;
- розвивати почуття відповідальності за свій вибір та наслідки вчинків;
- виховувати самостійність, волю, моральність.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 години 4 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Сутність та функції грошей.

Походження грошей. Раціоналістична та еволюційна концепції походження грошей. Поява грошей як об'єктивний наслідок розвитку товарного виробництва та обміну. Роль держави у створенні грошей.

Суть грошей. Гроші як загальний еквівалент і абсолютно ліквідний актив. Гроші як особливий товар, особливості мінової і споживчої вартості грошей як товару. Конкретна і загально споживна вартість грошового товару, формування суперечності між ними і вирішення її в неповноцінних грошах. Суперечність між реальною і номінальною вартістю грошей і її вирішення в неповноцінних грошах.

Гроші як форма суспільних відносин. Зв'язок грошей з іншими економічними категоріями.

Форми грошей та їх еволюція. Причини та механізм еволюції форм грошей від звичайних товарів першої необхідності до благородних металів. Причини та механізм демонетизації золота. Неповноцінні форми грошей та їх природа. Еволюція кредитних грошей від урядових (казначейських) зобов'язань до зобов'язань центрального банку.

Сучасні кредитні засоби обігу. Роль держави в утвердженні кредитних зобов'язань як грошей.

Вартість грошей. Специфічний характер вартості грошей. Купівельна спроможність як вираз вартості грошей як грошей. Вартість грошей і час. Вплив зміни вартості грошей на економічні процеси. Ціна грошей як капіталу: альтернативна вартість, зберігання грошей та процент.

Функції грошей. Поняття функції та її еволюція, функція міри вартості, її суть, сфера використання. Масштаб цін. Ідеальний характер міри вартості. Ціна як грошовий вираз вартості товарів.

Міра вартості в умовах інфляції.

Функція засобу обігу, її суть, сфера використання; реальність і кількісна визначеність грошей у цій функції. Гроші як засіб обігу в умовах інфляції.

Функція засобу платежу, її суть, відмінність від функції засобу обігу, сфера використання. Вплив інфляції на гроші як засіб платежу.

Функція засобу нагромадження, її суть, сфера використання. Вплив часу та інфляції на функцію засобу нагромадження.

Світові гроші. Сутність світових грошей. Еволюція золота як світових грошей. Передумови використання як світових грошей національних та колективних валют. Взаємозв'язок функцій грошей.

Дискусії щодо кількості функцій грошей.

Якісні властивості грошей. Розвиток ринку та ускладнення його вимог до якості грошей. Стабільність вартості як базова якісна характеристик грошей. Економічність, довготривалість використання, однорідність, надійність, подільність та портативність грошей.

Роль грошей у ринковій економіці. Якісний і кількісний аспекти впливу грошей на економічні й соціальні процеси. Грошове середовище як фактор впливу на матеріальні інтереси та виробничу активність економічних суб'єктів. Вплив зміни кількості грошей на макро- та мікроекономічні процеси. Гроші як інструмент регулювання економіки.

Зміна впливу кількісних параметрів грошей на економіку на коротко- та довгострокових інтервалах. Еволюція ролі грошей у перехідній економіці України.

Тема 2. Грошовий оборот і грошові потоки.

Сутність грошового обороту як процесу руху грошей. Грошові платежі як елементарні складові грошового обороту.

Основні суб'єкти грошового обороту. Основні ринки що взаємно пов'язуються грошовим оборотом. Сукупний грошовий оборот як макроекономічне явище та оборот грошей на мікроекономічному рівні, їх єдність та відмінності. Економічна основа грошового обороту. Єдність та безперервність як визначальні риси грошового обороту. Модель сукупного грошового обороту. Оборот продуктів та доходів як основа побудови грошового обороту.

Групування суб'єктів обороту в моделі. Грошові потоки та їх взаємозв'язок у моделі.

Національний дохід і національний продукт як визначальні потоки грошового обороту. Потоки ін'єкцій і потоки втрат. Балансування грошового обороту.

Тема 3. Грошовий ринок.

Сутність грошового ринку. Роль грошей на товарному і грошовому ринках. Види зобов'язань грошового ринку. Особливості не боргових зобов'язань, їх класифікація.

Інструменти грошового ринку та їх використання. Сектори грошового ринку. Фінансові посередники грошового ринку. Структуризація грошового ринку за видами інструментів, за інституційними ознаками грошових потоків. Структуризація грошового ринку за економічним призначенням купівлі грошових коштів.

Поняття «попит на гроші». Попит на гроші і швидкість обігу грошей. Мета попиту на гроші залежно від виконуваних ними функцій. Сутність транс акційного «операційного» мотиву попиту на гроші. Мотив завбачливості попиту на гроші. Сутність спекулятивного мотиву попиту на гроші. Основні чинники попиту на гроші. Сутність пропозиції грошей. Чинники впливу на пропозицію грошей.

Тема 4. Грошові системи.

Сутність грошової системи, її призначення та місце в економічній системі країни. Елементи грошової системи. Основні типи грошових систем, їх еволюція. Системи металевого і кредитного обігу.

Створення і розвиток грошової системи України. Необхідність створення грошової системи України. Особливості процесу запровадження національної валюти в Україні.

Державне регулювання грошового обороту як головне призначення грошової

системи.

Центральний банк як орган державного регулювання грошової сфери. Методи регулювання – методи прямого впливу і методи опосередкованого впливу.

Фіскально-бюджетна та грошово-кредитна політика в системі державного регулювання економіки. Емісійний дохід і монетизація бюджетного дефіциту. Грошово-кредитна політика центрального банку – сутність, типи, стратегічні цілі, проміжні та тактичні завдання. Інструменти грошово-кредитного регулювання. Проблема монетизації ВВП в Україні.

Тема 5. Інфляція та грошові реформи.

Сутність, форми прояву та закономірності розвитку інфляції. Причини інфляції. Інфляція попиту та інфляція витрат. Економічні та соціальні наслідки інфляції. Вплив інфляції на інвестиції та розвиток виробництва. Інфляція та економічний цикл.

Державне регулювання інфляції. Антиінфляційна політика. Особливості інфляції в Україні в перехідний період.

Сутність грошових реформ. Види грошових реформ та особливості їх класифікації. Особливості проведення грошової реформи в Україні. Багатофакторність, багатоцільове спрямування та довготривалість грошової реформи в Україні. Порядок випуску гривні в оборот у вересні 1996 р.

Тема 6. Валютний ринок і валютні системи.

Сутність валюти, призначення та сфера використання валюта. Види валют: національні, іноземні, колективні, конвертовані, неконвертовані. Чинники та значення конвертованості валюти. Особливості валютних відносин.

Валютний ринок: сутність, об'єкти та суб'єкти, ціна, інфраструктура. Чинники впливу на кон'юнктуру валютного ринку. Характеристика основних операцій на валютному ринку.

Валютний курс: сутність, основи формування та чинники впливу. Види валютних курсів. Регулювання валютних курсів. Розвиток режиму валютного курсу в Україні. Валютні системи та валютна політика. Поняття, призначення та елементи національної валютної системи.

Валютне регулювання та валютна політика: курсова, облікова, інтервенційна. Особливості формування валютної системи України. Органи валютного регулювання.

Платіжний баланс та золото валютні резерви. Сутність, побудова, призначення та використання платіжного балансу. Сутність, призначення та використання золото валютних резервів. Світова та міжнародні валютні системи.

Поняття світової валютної системи, її елементи та етапи розвитку, Бреттон-Вудська та Ямайська світові валютні системи. Поняття міжнародної валютної системи. Формування Європейської валютної системи, трансформація її в Європейський валютний союз зі спільною валютою та єдиним центральним банком. Міжнародні ринки грошей та капіталів: сутність, призначення, інструменти. Основні світові центри ринків грошей та капіталів. Євроринок, його призначення та види.

Тема 7. Кількісна теорія грошей і сучасний монетаризм.

Абстрактний та прикладний (монетаристський) напрямок в теорії грошей. Класична кількісна теорія грошей, її основні постулати.

Економічні причини появи кількісного підходу до вивчення роді грошей. Еволюція постулатів кількісної теорії. Номіналістичне трактування сутності грошей послідовниками кількісної теорії грошей. Кількісний фактор у працях А. Сміта, Д. Рікардо, К. Маркса. «Трансакційний» варіант кількісної теорії І. Фішера. Неокласичний варіант розвитку кількісної теорії грошей. Кон'юнктурний варіант теорії грошей М. Туган-Барановського. Кембриджська версія кількісної теорії. Внесок Дж. Кейнса у розвиток кількісної теорії грошей.

Зміна акцентів в оцінці ролі держави в економічному регулюванні та механізм впливу на економіку. «Передатний механізм» у трактуванні Дж. Кейнса. Неминучість

інфляційних наслідків реалізації кейнсіанських концепцій. Сучасний монетаризм як альтернативний напрямок кількісної теорії. Відмінності монетаристських трактувань ролі держави в регулюванні економіки. Вклад Ем. Фрідмена в розроблення монетарної політики на основі неокласичного варіанту кількісної теорії. Зближення позицій монетаристів та неокейнсіанських у їх рекомендаціях щодо грошово-кредитної політики в сучасних умовах. Кейнсіансько-неокласичний синтез. Грошово-кредитна політика України в перехідний період в світлі сучасних монетаристських теорій.

Тема 8. Кредит у ринковій економіці.

Необхідність кредиту. Загальні передумови формування кредитних відносин. Економічні чинники розвитку кредиту та особливості прояву їх у різних галузях народного господарства.

Суть кредиту. Кредит як форма руху вартості на основі повернення. Еволюція кредиту в міру розвитку суспільного виробництва. Кредит як форма суспільних відносин. Об'єкти і суб'єкти кредиту.

Позичковий капітал та кредит. Зв'язок кредиту з іншими економічними категоріями.

Теоретичні концепції кредиту. Стадії та закономірності руху кредиту. Кругообіг капіталу і виокремлення стадій руху кредиту. Закономірності руху кредиту на мікро- і макрорівнях.

Принципи кредитування. Форми та види кредиту. Критерії класифікації кредиту. Форми кредиту, переваги та недоліки кожної з форм. Види кредиту, критерії їх класифікації. Характеристика окремих видів кредиту: банківського, державного, комерційного, міжнародного, споживчого. Банківський кредит як переважний вид кредиту.

Функції кредиту, їх сутність та призначення.

Економічні межі кредиту. Поняття меж кредиту, причини та наслідки їх порушення.

Кредитні відносини та інфляція. Взаємозв'язок кредиту і грошей.

Процент за кредит. Сутність процента, види, економічні межі та фактори зміни ставки процента. Процент в умовах інфляції. Роль процента.

Роль кредиту. Еволюція ролі кредиту. Основні напрями прояву ролі кредиту в ринковій економіці. Розвиток кредитних відносин в Україні в перехідній економіці.

Відновлення комерційного кредиту та фактори, що гальмують його розвиток. Труднощі розвитку банківського кредиту. Еволюція державного та споживчого кредиту. Перспективи розвитку кредиту в Україні.

Тема 9. Фінансові посередники грошового ринку.

Сутність, призначення та види фінансового посередництва.

Банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва. Сутність та функції банків.

Банківська система. Поняття банківської системи, її цілі та функції. Специфічні риси банківської системи. Принципи побудови банківської системи в Україні. Небанківські фінансово-кредитні установи. Схожість та відмінність їх діяльності і діяльності банків. Види та характеристика основних видів небанківських фінансово-кредитних установ: страхових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних фондів та ін.

Тема 10. Центральні банки.

Призначення, статус та основи організації центрального банку. Незалежний статус центрального банку, його значення та форми реалізації. Операції центрального банку. Характеристика емісійної операції, операції банків, банківського регулювання та нагляду фінансового агента уряду, провідника монетарної політики.

Походження та розвиток центральних банків. Чинники що зумовили появу центральних банків, особливості розвитку центральних банків Англії, США. Створення Європейської системи центральних банків. Становлення центрального банку в Україні. Його структура, статус та органи управління.

Тема 11. Комерційні банки.

Поняття комерційного банку, призначення, класифікація, та види комерційних банків. Походження та розвиток комерційних банків. Еволюція банків від приватних кредиторів до багатофункціональних посередників на грошовому ринку. Банки в умовах капіталізму. Роль банків у сучасних ринкових економіках.

Основи організації та специфіка діяльності комерційних банків. Порядок створення банку, його реєстрація та ліцензування діяльності. Організаційна структура та функціональні особливості окремих видів банків.

Пасивні операції комерційних банків. Формування власного капіталу банку. Залучення і запозичення коштів.

Активні операції банків. Кредитні операції. Інвестиційні операції. Банківські послуги. Розрахунково-касове обслуговування клієнтів. Інші види банківських послуг.

Стабільність банків і механізм їх забезпечення. Поняття банківської стабільності та її значення. Показники стабільності та економічні нормативи, що її забезпечують. Страхування банківських депозитів. Створення резервів для покриття ризиків. Ліквідність банків. Особливості становлення і розвитку комерційних банків в Україні.

Тема 12. Міжнародні валютно-кредитні установи та форми їх співробітництва з Україною.

Міжнародний валютний фонд. Організація та функціональне призначення МВФ. Напрями співпраці МВФ з країнами колишнього СРСР, у тому числі з Україною.

Група світового банку. Основи організації, структура та призначення Світового банку. Форми співпраці структур Світового банку з Україною. Регіональні міжнародні кредитно-фінансові інституції. Створення та призначення Чорноморського банку торгівлі та розвитку.

Європейський банк реконструкції та розвитку. Порядок створення, призначення і функції ЄБРР. Напрямки співробітництва з Україною.

Банк міжнародних розрахунків. Необхідність та порядок створення БМР. Функції банку. Роль БМР у розвитку міжнародного співробітництва у валютно-кредитній сфері.

3. Рекомендована література

Основна

1. Аранчій В.І. Гроші та кредит: навч. посіб. / В.І. Аранчій, Л.М. Бойко, Л.В. Черненко. – Полтава, 2009. – 308 с.
2. Аранчій В.І. Гроші та кредит: навч. посіб. / В.І. Аранчій, Л.М. Бойко, Л.В. Черненко. – Полтава: АСМІ, 2010. – 300 с.
3. Александрова М.М. Гроші. Фінанси. Кредит: навч. посіб. / М.М. Александрова - К.: ЦУЛ, 2002. – 336 с.
4. Гроші та кредит. / За ред. М.І. Савлук: підруч. – К.: КНЕУ, 2001. – 600 с.
5. Гроші та кредит. / За ред. Б.С. Івасів: підруч. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с.
6. Иванов В.М. Деньги и кредит: курс лекцій. / В.М. Иванов – К.: МАУП, 1999. – 230 с.
7. Томілін О.О. Гроші та кредит: навч. посіб. / Томілін О.О., Гаврилова О.А., Демчук Г.С. – Полтава, 2009. – 172 с.

Допоміжна

1. Загородній А. Гроші. Валюта. Валютні цінності: словник. / А. Загородній – Львів: БАК, 2001. – 182 с.
2. Гроші, банки та кредит. / За ред. Б.Л. Луців: навч. посіб. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 232 с.
3. Мельник О.А. Інфляція: теорія і практика регулювання. / О.А. Мельник – К.: Знання, 1999. – 22 с.
4. «Про банк і банківську діяльність» [Електронний ресурс]: закон України [від

07.12.2000 р., №2121 – III зі змінами та доповненнями]. – режим доступу: <http://www.http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Коваленко Д.І. Гроші та кредит: теорія і практика : навч. посіб. / Д.І. Коваленко – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.

6. Колодізев О.М. Гроші та кредит / О.М. Колодізев – К.: Знання, 2010.– 615 с.

8. Левченко Л.В. Гроші та кредит: навч. посіб. / Л.В. Левченко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.

9. Туган-Барановський М.И. Паперові гроші та метал. / М.И. Туган-Барановський. – К.: КНЕУ, 2004.

10. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підруч. /з заг. ред. А.М. Мороза, М.Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.

11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

12. Офіційний сайт державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>

Інформаційні ресурси

1. Сайт періодичного видання: «Фінанси України»
www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/category/bottom?cat_id=35691